

СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Обґрунтовано сутність поняття "інновація". Визначено місце інновацій в сучасній економічній системі та результати їх запровадження. Розглянуто поняття інноваційного потенціалу підприємства та його основні складові. Проаналізовано джерела фінансування інноваційних заходів підприємств України

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність у вітчизняній практиці є порівняно новим явищем. В умовах зростаючої конкуренції активна інноваційна діяльність на підприємствах дедалі більше визначає успіх підприємницької діяльності. Нові ідеї і продукти, нові технології та організаційні рішення виводять підприємства з кризових ситуацій і гарантують їм фінансову стабільність. Але якщо інноваційна спроможність низька, то навіть значні результати фундаментальних наукових досліджень, великі відкриття і дослідження слабо використовуються суспільством.

Мета дослідження. Визначити сутність категорії "інноваційного потенціалу", і його значення для вибору напрямку інноваційного розвитку підприємств, обумовлення важливості впровадження інновацій в підприємства галузі легкої промисловості.

Викладення основного матеріалу дослідження. У науковій літературі нараховується багато видів і визначень поняття "інновація". В наукових дослідженнях термін "інновація" вживається із значними розбіжностями в його трактуванні. Тому в першу чергу необхідно уточнити його сучасний зміст. У роботі Б. Твісса інновація – "кінцевий результат впровадження нововведення з метою зміни об'єкту управління і отримання економічного соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту" [9].

За іншим підходом до трактування цього поняття, якого дотримується велика кількість авторів, під інновацією розуміється процес, в ході якого наукова ідея або технологія виготовлення доводяться до стадії практичного використання і починають давати економічних ефект; комплексний процес створення нового практичного засобу (нововведення) для нової суспільної потреби або просто процес реалізації того або іншого науково-технічного нововведення, процес формування якісного нового стану системи.

За визначенням Й. Шумпетера, інновація – нова науково-організаційна комбінація виробничих чинників, мотивована підприємницьким духом: "у внутрішній логіці нововведень – новий момент динамізації економічного розвитку" [12].

Поняття "інновація" часто вживається поряд з поняттями "новизна", "нововведення", однак вони не тотожні. Новизна означає винахід, раціоналізацію, удосконалення продукту, технології, процесу, що не обов'язково може бути впроваджене у виробництво. Нововведення означає впроваджену у виробництво новизну. При цьому комерційний ефект не завжди може бути досягнутий, тоді як інновація і інноваційна діяльність завжди зумовлюють одержання комерційного ефекту.

На початку ХХ ст. єдиними центрами наукових досліджень були вищі навчальні заклади, а фірми лише фінансували виконання науково-дослідних робіт, у яких вони були зацікавлені.

У 1900 р. фірма "Дженерал моторз" першою заснувала лабораторію для наукових досліджень. У 1930 р. таких фірм було вже 1600. Нині масштаби НДДКР промислових корпорацій перевищують більш ніж у 2,5 рази обсяг робіт, які виконуються науковими центрами урядових відомств, університетами і так званими неприбутковими організаціями разом узятими. На частку корпорацій, наприклад у США, припадає 70 % загального

обсягу всіх наукових досліджень і розробок у країні. Тільки в 1988 р. обсяг виконаних промисловою США НДДКР становив 96,1 млрд. дол., або 72,8 % від загальнонаціональних витрат на ці цілі.

1999 році лише 13,5 % промислових підприємств України займалися інноваційною діяльністю. В 2008 р. ця частка дознизилась до 10,8 % [7].

Нововведення впроваджуються, як правило, тоді, коли відносно великі масштаби випуску продукції виправдовують необхідні витрати та забезпечують зростання фірми, її конкурентоспроможність. Існує тенденція до впровадження інновацій з мінімальним ризиком змін у самій організації. Тому першочергове завдання вищого керівництва організації полягає в розробленні концепції світогляду і пріоритетів у сфері інновацій. Нововведення насамперед розглядаються поряд з прибутком як найважливіше організаційне завдання. Згідно Й. Шумпетеру, інновація є головним джерелом прибутку: "прибуток, по суті, є результатом виконання нових комбінацій", "без розвитку немає прибутку, без прибутку немає розвитку". У сучасній економіці роль інновацій значно зросла. Це викликано тим, що в ринковій економіці інновації є зброєю конкуренції, оскільки інновація веде до зниження собівартості, зниження цін, зростання прибутку, створення нових потреб, притоку грошей, підвищення іміджу виробника нових продуктів, до відкриття і захоплення нових ринків, зокрема зовнішніх.

Комплексною характеристикою спроможності підприємства до інноваційної діяльності є його інноваційний потенціал.

Так поняття "потенціал" походить від латинського слова "potential", яке означає силу, потужність, спроможність, здатність, що існує в прихованому вигляді і може виявитись за певних умов. У спеціальному сенсі – це ступінь можливого прояву якої-небудь дії, будь-якої функції [4, с. 17].

В деяких роботах [11] під інноваційним потенціалом розуміють систему факторів і умов, які необхідні для здійснення інноваційного процесу. За основу оцінки стану інноваційного потенціалу приймають можливість, якими володіє підприємство для власної інноваційної діяльності.

В інших роботах він розглядається як науково-технічний потенціал [7, 10] науково-інноваційний потенціал [2], науковий потенціал [4]. Таким чином окремі автори концентрують свої зусилля на дослідженні окремих аспектів інноваційного потенціалу. Такі специфічні визначення слабо співвідносяться між собою і часто повторюють один одного. Такий підхід нам здається необґрунтованим і потребує коригування з урахуванням специфіки і особливостей розвитку інноваційних процесів.

Під інноваційним потенціалом підприємства в сучасних умовах розуміють його максимальні можливості генерувати високу інноваційну активність, які проявляються у ефективному забезпеченні нових і майбутніх технологій. Під класичним визначенням внутрішнього потенціалу розуміють сукупність показників або факторів, які характеризують його силу, джерела, можливості, кошти, запаси, здатності, ресурси, які можуть бути використані в економічній діяльності господарського суб'єкта [3].

Таблиця 1. Комплекс параметрів інноваційності підприємства [8]

№ з/п	Вид параметру	Показники, що характеризують (входять у) параметр
1	Параметри наукомісткості виробництва	<ul style="list-style-type: none"> чисельність науково-технічних кадрів у загальній кількості зайнятих (не менш як 15%); річний приріст витрат на НДДКР; обсяг фактично проведених і нормативних витрат на НДДКР (не менш як 5% обсягу продукції); обсяг витрат на оплату праці, послуг суб'єктів інноваційної інфраструктури щодо маркетингу, реклами, підготовки кадрів; частка прибутку, спрямована на НДДКР (не менш як 5%).
2	Параметри якості й конкурентоспроможності продукції	<ul style="list-style-type: none"> якість і диференціація продукту; чисельність каналів постачання й збуту готової продукції; частка ринку, його структура; обсяг витрат на проведення випробувань, сертифікацію продукції, строк чинності дії сертифікатів.
3	Параметри техніко-економічного рівня продукції	<ul style="list-style-type: none"> відповідність товарів національним і світовим стандартам; фондоозброєність; середній життєвий цикл інновацій (не більш як 3 роки); наявність у складі промислової продукції принципово нових товарів, які не випускаються іншими підприємствами.
4	Параметри оновлення продукції (технології)	<ul style="list-style-type: none"> частка принципово нової продукції у загальному обсязі виробництва (не менш як 10%); частка науково-технічних витрат у собівартості виробів (не менш як 30%); коефіцієнт оновлення продукції (не менш як 5% на рік); наявність технологічних інновацій (нових технологічних процесів); співвідношення інновацій-продуктів та інновацій-процесів (не менш ніж 2:1).
5	Параметри експортоспроможності продукції, виробництва	<ul style="list-style-type: none"> питома вага виробів, що знаходять збут за кордоном; обсяги зарубіжних ринків, їх сегментація; частка виробів, реалізованих за ВКВ.

Як бачимо, існують різні підходи до тлумачення цього поняття. Одні автори роблять наголос на наявності ресурсів, інші на можливості їх використання. Але більшість керується так званним ресурсним підходом, тобто уявляє інноваційний потенціал як сукупність ресурсів, виділяючи найчастіше такі її елементи, як кадрова, інформаційно-методологічна, організаційна й матеріально-технічні складові. Окремо можна виділити фінансові ресурси, які забезпечують умови реалізації інших елементів і виконують роль їх кількісної оцінки. Усі складові частини мають бути узгоджені між собою і виконувати певні функції згідно з механізмом їх використання, який розробляється у надрах інноваційного менеджменту підприємства. Фінансова складова інноваційного потенціалу, наприклад, забезпечує надходження коштів для виконання інноваційних процесів, створює стимули і умови для розробки інновацій, впливає на вибір тематики інноваційних проектів відповідно до потреб функціонування і розвитку самої інноваційної сфери, сприяє ефективному формуванню витрат на інновації, реалізує необхідну еластичність надходжень фінансових ресурсів відповідно до протікання етапів інноваційного процесу. Вітчизняна модель фінансування інноваційної діяльності передбачає такі джерела:

– власні кошти підприємств (амортизаційні відрахування, мобілізація внутрішніх активів, виручка від реалізації окремих видів майна, нерозподілений прибуток й інші грошові накопичення;

– кредитні ресурси (кредити банків, фінансовий лізінг,

кошти ДІФ та Фонду фундаментальних досліджень);

– бюджетні кошти (державного і місцевого рівня);

– вітчизняні та іноземні інвестиції (гранти, міжнародні програми, пайові внески іноземних інвесторів, кошти іноземних наукових фондів).

Аналіз джерел фінансування інноваційних заходів підприємств України за останні роки засвідчив, що із загальної суми використаних на інноваційні цілі фінансових ресурсів майже 60-70 % становили власні кошти підприємств, фінансування з державного бюджету дорівнювало приблизно 2-4 %, кредитні ресурси становили 2-3 %, кошти інвесторів – 1-2 %. Як видно з наведених даних, основним таким джерелом є власні кошти суб'єктів господарювання, і стає очевидним, що у майбутньому слід спиратися саме на них. Висока ризикованість інноваційних проектів зумовлює низьку частоту коштів інвесторів і кредитних ресурсів.

Матеріально-технічні ресурси є речовинною основою інноваційного потенціалу, визначають його техніко-технологічну базу, впливають на масштаби й темпи інноваційної діяльності. Формування інноваційного потенціалу може бути ускладнено труднощами їх одержання. Тому дуже актуально, особливо в наших умовах, орієнтувати його на створення не матеріаломістких нововведень, що дасть змогу максимально комплексно використовувати наявну сировинну базу, нові види матеріалів, утилізацію відходів відповідно до екологічних вимог, що висуває суспільство до виробників.

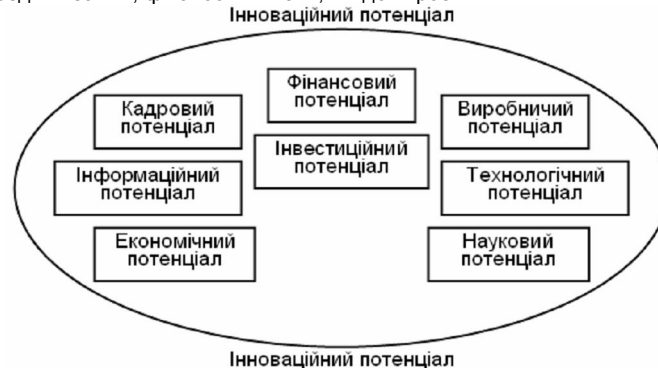

Рис. 1. Складові інноваційного потенціалу

Кадрова складова інноваційного потенціалу може характеризуватися такими показниками, як загальна чисельність працівників, зайнятих у НДДКР, структурний розподіл чисельності персоналу за видами діяльності, за

кваліфікаційними групами. Особливо важливим фактором є ставлення робітників до інноваційних процесів, розвиток їх свідомого бажання вкладати свої знання й навички в інноваційну сферу. Дослідження, проведені на

вітчизняних промислових підприємствах із цього питання, виявили те, що серед керівників вищого й середнього рівня підтримують і беруть участь в інноваційних процесах в середньому 70 % респондентів, 8 % ставляться до них пасивно, 10 % опитаних чинять опір, 12 % взагалі не визначилися. Серед інженерно-технічних працівників і робітників ці показники становлять відповідно 55 %, 17 %, 12 %, і 16 % [6]. Такі дані свідчать про середній рівень зацікавленості працівників українських підприємств у розвитку інновацій. На вагому роль інтелектуального потенціалу працівників вказують закордонні автори. Наприклад, працівники Національного французького агентства з енергозбереження нетрадиційно перефразували відомий закон Архімеда, заявляючи, що "будь-яка компанія, яка "занурена" в економічну кризу, може досягти стрімкого інноваційного зростання, яке прямо пропорційно масі мозку працівників підприємства, що перебуває в цьому стані" [8]. Як бачимо, саме здатність працівників до інноваційної діяльності може розв'язати проблему економічних негараздів. Тому не викликає сумніву, що розвиток кадрової складової має стати одним з пріоритетних напрямів у процесі формування й розвитку інноваційного потенціалу підприємства.

Підхід до розгляду потенціалу лише як сукупності ресурсів і можливостей їх використання обмежений. Таке уявлення про нього не враховує цільової характеристики цієї категорії. Використання ресурсів завжди цілеспрямоване й певним чином організоване для реалізації потреб суспільства й суб'єктів господарювання. Цілями інноваційної діяльності можуть бути виживання підприємства й збереження ніші на ринку, збільшення конкурентоспроможності продукції, експансія, збільшення прибутку, тощо. До інноваційного потенціалу також має належати поняття, яке характеризує внутрішню можливість самого інноваційного середовища, у котрому перебуває підприємство, здійснювати цілеспрямовану діяльність із залучення конкретних господарських ресурсів, з їхньої раціональної переробки для формування інноваційного продукту. Слід враховувати й зовнішні економічні фактори, що впливають на інноваційний потенціал, такі, як державна інноваційна політика, політика кредитних установ, конкурентні стратегії споживачів, тощо.

На мою думку, слід прислухатися до точки зору Д.І. Кокуріна, який відзначає, що до розгляду сутності інноваційного потенціалу слід підходити як до економічної категорії, котра є ієрархічно організованою системою понять, що знаходяться на різному рівні наближення до сутності потенціалу. При цьому в понятті, яке розглядається, розкривається сукупність не первинних категорій, а таких, що логічно випливають, тобто

субординованих і координованих між собою залежно від економічних відносин, які вони відображають. Саме це і характеризує багаторівневу сутність інноваційного потенціалу [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи викладене, більш коректне буде визначення інноваційного потенціалу підприємства, як сукупність організованих у певних соціально-економічних формах ресурсів, що можуть за певних діючих внутрішніх і зовнішніх чинників інноваційного середовища бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності, метою якої є задоволення нових потреб суспільства.

Список використаної літератури:

1. *Гарматій Н.М.* Сутність інноваційного капіталу та необхідність його застосування в галузі телекомунікацій / Н.М. Гарматій // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 42-46.
2. *Герасимчук В.Г.* Розвиток підприємства: діагностика, стратегія, ефективність / В.Г. Герасимчук. – К.: Вища школа, 1995. – 167 с.
3. *Захарченко В.И.* Экономический механизм процесса нововведений / В.И. Захарченко / [под. ред. И.П. Проидуца]. – Одесса: АОЗТ ИРЭНТИТ, 2001. – 252 с.
4. *Иванов Н.И.* Производственный потенциал: обновление и исправление / Н.И. Иванов, Е.В. Левина, В.А. Михальская. – К.: Наукова думка, 1989. – 254 с.
5. *Кокурин Д.И.* Инновационная деятельность / Д.И. Кокурин. – М., 2001. – 111 с.
6. *Кравченко М.О.* Кадрова складова інноваційного потенціалу / М.О. Кравченко // Маркетинг в Україні. – 2001. – № 1. – С. 36-38.
7. *Краснокутська Н.В.* Інноваційний менеджмент: навч. Посібник / Н.В. Краснокутська. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.
8. *Мартюшева Л.С.* Інноваційний потенціал підприємства як об'єкт економічного дослідження / Л.С. Мартюшева, В.О. Калишева // Фінанси підприємств. – 2002. – № 10. – С. 61-66.
9. *Твисс Б.* Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс. – М.: Экономика, 1989. – 271 с.
10. *Федонін О.С.* Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. Посібник / О.С. Федонін, І.М. Рєпіна, О.І. Олексик – К.: КНЕУ, 2003. – 316 с.
11. *Шершньова З.Є.* Стратегічне управління: підручник / З.Є. Шершньова. – [2-ге вид.] – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.
12. *Шумпетер Й.* Инновационность и предпринимательство: практика и принципы / Й. Шумпетер. – М.: Инфра, 1992.

КАСЬЯН З.Е. – аспірант Київського національного університету технологій та дизайну

ВОРОНКОВА Т.Є. – кандидат економічних наук, доцент Київського національного університету технологій та дизайну